

Krist kao historijska ličnost

»Današnja pometnja duhova,« veli o. Pinard de la Boullaye,¹ »i nicanje kršćanskih sekta vuku za sobom zaista strahovite posljedice. U ravnici Senaara spriječila je pometnja jezika, o kojoj nam govori sv. Pismo, sabrane puke, da ne svrše gigantski toranj, što su ga zasnovali do oblaka. Što međutim zato, ako je ta osnova propala! Ali u Babilonu, što ga gledaju naše oči, ta pometnja prodire do u dno srdaca: nesloga mišljenja o Kristu i njegovu zakonu, a da i ne govorimo o prekogrobnim posljedicama, razdijelio je ljude u protivničke tabore i onemogućio im raditi oko pravoga napretka čovječanstva skupivši sve sile protiv novoga poganstva, koje jednako trči za nasladama kao i staro, samo je još bezbožnije, jer sanja o tom, kako će »potrniti na nebu i zadnje zvijezde« i konačno lajicizirati društvo.«

Ta babilonska pometnja očituje se i u shvaćanju vjere, koje na mjesto razuma meće neku drugu duševnu moć, zaključivanje zamjenjuje nekim drugim načinom spoznaje, što kod raznih filozofa dobiva razno ime. Za Jacobija i Schleiermachera je to »osjećaj«, za Friesa i Wette-a »predosjećaj«, Oettingeru »opći osjećaj vječnosti«, Kantu »praktički um«, Sabatieru »vjerska svijest«, Jamesu »vjersko iskustvo« itd.² Očito je, da se za pristaše ovakovih nemogućih pojmova o vjeri i njezinim izvorima — oni nas uvjeravaju, da ćemo iz njihovih izvora crpiti jasniju i čvršću vjeru! — mora početi problem Krista odmah kod njegove egzistencije: za njih će jedinstveni pojav kršćanstva vući svoju lozu iz mutnih legendarnih izvora, kojima je zadnji razlog kolektiv, u kojem dolazi do svoje formulacije ona neodoljiva potreba mističkoga i božanskoga, što prati ljudski rod od njegove kolijevke i pratit će ga do groba. Život Kristov bit će za njih legenda, koja ne zaslužuje veće pažnje ni ozbilnosti negoli životi Orfeja, Pitagore, Mitre, Ozirisa ili Budhe. S pravom veli

¹ Jésus et l'histoire, Spes — Paris 1931., str. 37. Pri izradbi ovoga prikaza napose smo se služili ovim veoma dokumentiranim djelom.

² Por. op. cit., str. 25.

negdje Dostojevski: Pitanje se vjere »svodi konačno na ovo mučno pitanje: može li obrazovan čovjek, Evropljanin naših dana, još vjerovati, može li vjerovati u Božanstvo Isusa Krista, Sina Božjega? Jer konačno sva je vjera u tome.«^{2*}

HISTORIJSKI KRIST JEST BOG

Dä, tko želi doći do Krista nebesnika, mora poći od povijesne pojave Isusove; tko želi prodrijeti do Boga, što nam Ga propovijeda kršćanstvo, taj mora najprije naći Boga-čovjeka. I baš ta povezanost između Boga i historijske pojave Isusa Krista natjerala je od Brune Bauera ovamo sve one, koji misle da Boga ne trebaju za rješavanje sveljudskih problema, te zabace i historijskoga Krista. Hoćemo li dakle da i sami proživimo i drugima damo osjetiti, kako je Krist uistinu »kamen ugaoni«, neminovno potreban svima pravim graditeljima (»neimarima«!) čovječanstva, da je uistinu On »fixum punctum, unde terra moveatur«, tad moramo sve te nebulozne duhove svući iz njihovih kaotičkih perspektiva na čvrsto tlo povijesnih činjenica. Oni treba da osjete, kako su činjenice »stubborn things«, i kako se samo na njima može u realnom svijetu graditi. Kako dakle da metnemo temelje svojega gledanja na svijet na realno tlo historijskoga zbivanja? Kako da pokažemo, da je Onaj, u kojemu jedinom gledamo rješenje sviju problema, pomoć iz sviju kriza, bio historijska ličnost, koje se crte ne kupe i ne slažu, ne mogu skupiti i ne dadu složiti iz maglovitih elemenata legendi, nego oštro ocrtane niču na tlu najkritičkije povijesti?

Želimo li, da nam koji portret što bolje iskoči, tad ćemo upotrijebiti što tamniju pozadinu: zakon kontrasta učinit će svoje. Želimo li dati Kristovu liku što življi historijski kolorit, tada će biti najbolje, da ga pustimo, e se izdigne na očajnim pokušajima udariti Krista ostracizmom iz povijesti čovječanstva i dodijeliti Mu mjesto boravka u carstvu legenda i mita.

ŠTI LI POVIJEST O KRISTU?

Prvi pokušaj hoće da sprede dokaz iz šutnje, kojom svjetska povijest i njezini korifeji, savremenici legendarnoga Krista, prelaze preko te centralne ličnosti čovječanstva. Evanđelja nisu povijest života Kristova, vele oni, nego povijest

^{2*} Por. za ove i daljne izvode: Karl Adam, Jesus Christus, str. 9. Citiramo prema francuskom prijevodu od Ricarda, Casterman — Paris, 1934.

vjere u Isusa. Nekršćanski izvori, koji sigurno ne bi bili tek slike i tvorevine kršćanskoga vjerovanja, zasluživali bi tek naše povjerenje, a eto baš tih izvora nema!

Tkogod se razumije nešto barem u historijsku kritiku, taj će znati, kako valja oprezno postupati s dokazima »ex silentio«, koliko se toga traži, da se iz šutnje satka preempran dokaz. A u našem slučaju iziskuje on dvostruki oprez stoga, jer se u njemu očituje potpuno nepovjerenje oblaku svjedoka, što ih posjeduje kršćanstvo od svojih prvih i najranijih dana, svjedoka, za koje bi upravo trebalo dokazati, da nijesu vrijedni nikakove pažnje! To pak dokazati značilo bi, kako ćemo još vidjeti, dokazati egzistenciju čuda, kakova čovječanstvo nije upamtilo. Osim toga trebalo bi dokazati, da su povjesnici, koji dolaze u obzir, morali govoriti i o Kristu i Njegovu životu, ako hoćemo da dokaz »ex silentio« uopće nešto vrijedi. A tko će to dokazati? Ta povjesnik nije prorok »scriptor rerum gerendarum«, nego baš obratno »scriptor rerum gestarum«. A kršćanstvo, taj pokret, što ga je započeo neki siromašni tesar iz zabitnoga Nazareta s dvanaest siromašnih galilejskih ribara, bilo je u svojem početku tako neznatno — »sitno zrno gorušično« — te k tomu flankirano s toliko vjerskomističkih pokreta, da je zaista moglo tek *pobjeći* kroničarskom oku i peru i možda samo sretnim slučajem gdje god ostaviti traga! Osim toga povijesni svjedoci o rimskom carstvu do Tacita i Svetonija propadoše u poplavi barbara netragom, pa tko jamči, da u izgubljenih svjedoka toga doba nema ništa o Kristu, ukoliko je Njegova pojava uopće, kako je bilo netom rečeno, mogla na se svratiti njihovu pažnju?

»NEZAINTERESIRANI« SVJEDOCI

Dokaz »ex silentio« dakle u našem slučaju nije nikako pružen, pa bismo mogli prema općem pravilu znanstvenoga postupka reći naprosto: »Gratis asseritur, gratis et negatur!« Ali da se ne bi činilo, e mi bježimo s terraina, na kojem se osjećamo slabi, pokazat ćemo, kako su bitni momenti života i egzistencije Kristove, poznati nam iz evanđelja, historijski izvan svake sumnje na osnovu izvora, koji s evanđeljima nemaju apsolutno ništa. Radi kratkoće i radi toga, što je za samu našu tezu posve dovoljno, iznijet ćemo samo svjedoke prvih dvaju vjekova tamo negdje do g. 180. p. K.³

Okolo g. 178. novopitagorovac Celso, »Voltaire II. vijeka«, kako ga nazivlje o. Pinard de la Boullaye, izdaje žučljiv spis protiv kršćana, pravi pamflet, što nam se sačuvao samo u fragmentima kod Origena, koji

³ Vidi: Pinard, op. cit., str. 45 sqq.

mu je odgovorio s kršćanske strane u svojem spisu »Contra Celsum«. Celso se ruga »kontradikcijama«, što ih kupi po evanđeljima, čudesa Kristova tumači magijom te ih meće u isti red sa sličnim događajima u drugim religijama, a napose se ruga dogmi o utjelovljenom Bogu, ali nigdje niti jednom riječju ne kuša historijskim dokazima opovrgavati uvjerenje kršćana.

Nekako u isto vrijeme jedan grčki sofista i izvrstan stilista izvršava ruglu kršćane, što su ostavili grčke bogove pa se klanjaju čovjeku, osuđenu na smrt na križu.

Između g. 73. i 160. Sirac Maran piše u jednom listu svojem sinu Serapionu: »Što je koristilo Atenjanima na smrt osuditi Sokrata, Samijcima spaliti Pitagoru, Židovima pogubiti svoga mudroga kralja. Posve je pravedno Bog osvetio tu trojicu mudraca.« Već iz tih tako mršavih svjedočanstava razabiremo, da su navedeni pisci priznavali kao činjenice Isusovu egzistenciju, njegovu sramotnu smrt, njegov nastup kao zakonodavca te klanjanje, što mu se iskazivalo! I ta se svjedočanstva mogu smatrati neodvisna od evanđelja, jer prva dva idu za tim, da ruše kršćansko vjerovanje, te bi sigurno najjednostavnije izveli svoj zadatak, da su mogli makar i malo ozbiljne sumnje ubaciti s obzirom na činjenice, na kojima se to vjerovanje osnivalo, a treće već i stoga, jer u hipotezi protivničkoj još uopće i nije bilo evanđelja, da bi moglo poslužiti kao izvor.

Okolo g. 117. Tacit sve onako usput referirajući, kako je Neron dao veliko mnoštvo kršćana »multitudo ingens« najstrašnije mučiti, da sa sebe spere sumlju, e je spalio Rim, piše o tim kršćanima: »Početnik te sekte bio je osuđen na smrt za vladanja Tiberijeva od namjesnika Poncija Pilata«. Osobito je važno kod toga svjedočanstva to, što nam Tacit svjedoči, da je već g. 64. u Rimu bila multitudo ingens christianorum, koji su vjerovali u Krista, raspetoga kakovih tridesetak godina ranije.

Nekako u isto doba spominje i Svetonije,⁴ da su za cara Klaudija nastali nemiri među rimskim Židovima »impulsore Chresto«. Iako vrlo netočno, ipak se vidi, da se u ono vrijeme znalo za nekoga Židova Krista, koji je unio novi borbeni i revolucijski duh među potomke izabranoga naroda.

Ako je Svetonijevo svjedočanstvo tako netočno i nejasno, da bi se s njim samim jedva što dalo započeti, svjedočanstvo Plinija mladega između g. 111—113. u listu caru Trajanu mnogo je značajnije. Buni se u njemu čovječnost, da mora slati u smrt tolike dobre građane, koji su samo to krivi, što ispovijedaju kršćansku vjeru i »pjevuju himne Kristu kao Bogu«.⁵

Tako nam eto poganski pisci daju garancije za bitne momente Kristove egzistencije i života i to u vrijeme, kad su navedeni događaji bili i previše blizu te očito predmetom razgovora tako, da je upravo nemoguće, te ljudi ne bi mogli znati, da li stvari odgovaraju istini ili ne. A nimalo ne pada

⁴ Adam, op. cit., str. 71.

⁵ Ibidem; Pinard, l. c., str. 47.

na njih sumlja, da bi te stvari izmišljali iz neke lakovjernosti, jer su sa zabrinutošću i negodovanjem gledali, kako se ostavlja njihova pradjedovska vjera, uz koju je po njihovu mišljenju bila čak vezana i sudbina vlastite im domovine. Svojih informacija sigurno nisu crpli iz svetih knjiga kršćanskih već radi »disciplinae arcani«, a uostalom ako su ih crpli iz kršćanskih izvora, svakako su ih mogli kontrolirati — kao što je Tacit sigurno i učinio, a po svoj prilici i Plinije. Uostalom, ako su se informirali iz kršćanskih vrela, tad njihovo svjedočanstvo vrijedi utoliko, ukoliko su crpli svoje izvještaje iz pouzdanih vrela, o kojima će biti govora kasnije.

S kolikim god mi nepovjerenjem apriori prilazili svjedočanstvima ortodoksnih vjernika, ipak će nas razne okolnosti upravo siliti, da im poklonimo svoje potpuno povjerenje.

HIC RHODUS, HIC SALTA!

Tako ponajprije činjenica, da su spekulacije, koje su baš nekako kod kolijevke kršćanstva počele prodirati s istoka, zanijele razne duhove, što su počeli udarati po crkvenom auktoritetu, emancipirati se i tražiti razlike između svojega novog nauka i nauka Crkve. Tako Basilid u Aleksandriji oko 120. godine, Valentin u Rimu neko 20 godina kasnije.⁶ Njima je izvor zla u materiji, a prelaz iz beskonačnoga u konačno zbiva se postepeno pomoću sve nižih i nižih eona. Tumače činjenice, na koje se katolici pozivlju, na svoj način, ali im i na pamet ne pada, da te činjenice: utjelovljenja, muke i smrti Isusove niječu. Prvi, koji se usuđuje dirati u cjelovitost kanonskih knjiga sv. Pisma, jest Marcion, koji oko 140. godine prekida s rimskom Crkvom. Razlog, kojim motivira svoju rabotu, jest njegova lična dogmatika, koja je sazidana na dualizmu i razlici između starozavjetnog i novozavjetnog Boga. Pa ipak i on priznaje čudesa Kristova, muku, uskrsnuće, propovijedanje spasenja, otkupljenje na križu — sve točke, koje daju katolicima izvrsnih polaznih točaka, s kojih ga mogu tući i dokazivati nedosljednost i neodrživost vlastite mu nauke!

Baš ta okolnost, da su činjenice Kristova života služile kao oružje u borbi katolika protiv krivovjernika, da su se katolici usudili pozivati na njih, a krivovjerci nisu mogli da ih opovrgnu, pokazuje, kako su te činjenice bile poznate i utvrđene. Posve bi bilo deplasirano reći, da su i oni proizašli iz kruga pravovjernih te ponijeli od njih stare bajke, jer su

⁶ Pinard, l. c., str. 51. sqq.

to bili ljudi dosta samostalni, da prezru svaki auktoritet, a u drugu dosta originalni i zauzeti i poduzetni, da osnuju nov nauku, kojemu su za volju bili spremni sve žrtvovati!

Pridolazi još i vladanje Židova, tih zakletih neprijatelja Krista i svih njegovih sljedbenika. Tu je ponajprije Talmud,⁷ koji naprosto niječe ono, što tvrdi kršćanstvo: »Ako ti tko god izjavi: Ja sam Bog, pokaži mu jedan od najstarijih tekstova, koji ide čak do 3. vijeka, pa će se pokajati; ako ti navijesti: Idem na nebo; rekao je, ali ne će toga izvesti.« Babilonski Talmud opet veli izričito: »Dana, određenog za izvršenje osude, pred svetkovinu Pashe bio je obješen Isus iz Nazareta, jer je svojim opsenjivanjima zaveo i okrenuo Izrael.«

Sv. Justin, kršćanski mislilac i mučenik, rodom iz Palestine te prema tome dobar poznavalac židovske ideologije, piše na početku 2. vijeka u svojem polemičkom »Dijalogu sa židovom Trifonom« tako, da razabiremo vrlo dobro, što su Židovi iznosili kao opravdanje za svoj negativni stav prema kršćanstvu. Nijesu nijekali historijske ličnosti Kristove, nego su na katoličku tvrdnju, da je Isus rođen od Djevice, odgovarali: Nije istina, nego je rođen od preljubnice! Drzovit odgovor, ničim ne motiviran, ali ipak priznaje, da Isus nije bio sin Josipov. Čudesna Kristova i opet ne niječu, nego ih pripisuju magiji; dakle priznaju izvanredna djela Kristova, samo radije sa svojim zemljacima u Evanđelju izvode apsurdni zaključak, da Krist pomoću Beelzebubovom izgoni đavle, negoli da priznaju istinu. Isusovo uskrsnuće tumače tako, da tvrde, e su učenici ukrali tijelo Isusovo, tvrdnja, kojoj se već sv. Augustin duhovito narugao, kad veli, da se pozivlju na svjedoke, koji su spavali, dok se zbivalo ono, o čemu svjedoče! Dakle i opet imamo svjedočanstva, iz kojih se vidi, da je Krist egzistirao, izvanredna djela učinio, umro na križu i navodno uskrsnuo!

Karl Adam u svojem djelu »Jesus Christus« primjećuje⁸ za Talmude da se ne mogu smatrati doduše strogim historijskim izvorima za naše pitanje, jer su se kasnije još za kršćanske ere prerađivali, pa je tako teško ustanoviti, što je starijega datuma, a što opet kasniji dodatak. Ali zato baš on drži, da je svjedočanstvo Josipa Flavija, ako ne u »Antiquitates judaicae«, a ono svakako u »De bello judaico« uglavnom autentičko te iznosi za to vrlo lijepe razloge. Ako je njegovo mnijenje ispravno, tad imamo klasično svjedočanstvo historika, koji je pisao prije g. 79. naše ere, a služio se još starijim izvorima, te je prema tome fizički nemoguće maknuti Krista kao historijsku osobu s poprišta ljudske povijesti. To svjedočanstvo glasi: »U to doba pojavio se Isus, čovjek mudar, ako ga uopće možemo zvati čovjekom, jer je činio čudnovata djela, i bio je učiteljem ljudi, koji s veseljem primaju istinu. Privukao je mnogo Židova, ali i mnogo pogana. On je bio Mesija.« Prema Adamu bio bi umetak od koje vjerničke ruke zadnja rečenica: »Bio je Mesija« možda ona »Učitelj ljudi, koji s veseljem primaju istinu«, dok bi ostatak potjecao od samoga Josipa Flavija, budući da to mora iznijeti kao

⁷ Pinard, op. cit., str. 55. sq.; Adam, l. c., str. 72. sq.

⁸ L. c. str. 72.

jedan od razloga, koji je u Židova oživio političke nade i doveo do raznih nemira. Osim toga bi bilo čudno, da ne kaže ni riječi o kršćanima i njihovu začetniku, kad registrira mučeničku smrt Jakova mladega — njegove su riječi — »Brata Isusa nazvana Krist« te pojavu sv. Ivana Krstitelja!

I SAMARJANI SVJEDOČE ZA KRISTA . . .

Još su zanimljivija ta svjedočanstva, ako uzmemo u obzir neke činjenice, što nam ih je povijest registrirala kod Samarićana.⁹ Kako je poznato, Samarićani i Židovi bili su veliki neprijatelji. Samarićani su silom htjeli, da je u njih pravo svetište i prava tradicija — »Mi se klanjamo na Garizimu, a vi se klanjate u Jeruzalemu« govori izvjedljivo Samarjanka Isusu! —, pa nije onda nikakovo čudo, ako su i Samarjani htjeli da imaju Mesiju, koji da je došao od njih. Ali svakako je vrlo zanimljivo, da se neki Dositej, kako nam svjedoči Origen, izdavao na početku kršćanske ere ne samo za Mesiju, nego upravo za Sina Božjega! Kako ćemo još kasnije izričito izvesti, Židovima je ovakovu ideju bilo apsolutno nemoguće izvesti iz svojih sv. knjiga, pa je stoga gotovo nemoguće i kod rečenoga Dositeja protumačiti i samu mogućnost ovakove ideje drukčije negoli imitiranjem onoga, što je čuo da se govori o Mesiji u Judeji.

Simon mag, o kojemu govori i sv. Pismo, a bio je suvremenik apostola, bio je štovan od Samarjana kao najviši bog. Postigavši toliku slavu mogao je mirne duše priznati i židovskoga Mesiju za Boga. On to i učini, ali, kako svjedoči sv. Irenej, tako, da je tvrdio: Onaj neizrec-ljivi bog — Simon —, koji se u Judeji pokazao kao Sin, javio se u Samariji kao Otac! Moguće je, da je taj vanredno odvažni pokušaj sinkretizma potekao tek od njegovih učenika tokom drugoga stoljeća, kad je živio sv. Irenej; svakako nam daje dokaz, da su bilo samo Simon bilo njegovi učenici priznavali i poznavali Kristova čudesa, djelovanje, Božanstvo te to svojatali za se!

Jedva je nestalo Simona, kad se pojavi neki drugi Samarjanin Menandar, koji je poprilično nastavio nauk Simonov, samo se nije usudio proglasivati Mesijom. Njegovi učenici Saturnin i Basilid malko su reformirali nauk proglasivši Isusa iz Nazareta jedinim Mesijom i tvrdeći, da je tako uzvišen te ne može doći u dodir s materijom i stoga da je imao samo prividno tijelo!

NIŠTA NEMA BEZ DOVOLJNA RAZLOGA!

Pokupimo li sada kratko rezultat naše ankete po nekataličkom svijetu i njegovim svjedočanstvima, koja moraju biti vrijedna i u očima najgorih racionalista, što za svjedočanstvo katoličke tradicije, napose za sv. knjige Evandjelja, imaju samo nepovjerenje, tad možemo konačni sud o argumentu »ex silentio« ovako formulirati:

⁹ Pinard, I. c., str. 56.

Historijska je činjenica, da je na početku kršćanske ere neki posebni pokret i val vjersko-moralnog preporoda uzbibao svijet. Jedni su za nj bili tako oduševljeni, da su za nove ideje umirali, a drugi tako bijesni na nj, da su ga — što nam samo kazuju imena Neron, Domicijan, Trajan, Marko Aurelije! — strahovito progonili, ali ignorirati ga nisu mogli. Nastaje sad pitanje: kako to, da početak toga pokreta, koji se veže o jednu historijsku ličnost, nije ostavio kod velikih historika antiknoga svijeta gotovo nikakova traga? Ili moramo ostaviti neriješenu zagonetku te ćudnovate šutnje ili moramo uzeti, da se jedan grandiozni idejni pokret porodio bez pravoga začetnika, da su, ako se poslužimo jednom zgodnom slikom o Pinarda,¹⁰ veliki talasi počeli zapljuskivati sav antikni svijet počevši se širiti iz Judeje te zahvaćajući neobičnom brzinom u sve to većim krugovima: Aleksandriju, Samariju, Malu Aziju, Grčku, Italiju, prokonzulsku Aziju, Galiju itd. Ali ti su valovi nastali, a da nije bio bačen nikakav kamen, koji bi sve uzbibao, nije bilo Krista, historijske ličnosti, koja bi bila uzročnikom toga grandioznoga pokreta!

Pred ovakovom alternativom nije se čovjeku, koji ima malko zdrava razuma, teško odlučiti, na koju će stranu. Da uistinu vlada potpuna šutnja u nekanonskih izvora o počecima pokreta, koji je imao preobraziti svijet, još bismo uvijek lakše mogli prihvatiti misao, da stojimo pred zagonetkom, za koju nam još manjka ključ, negoli da prihvatimo hipotezu nezapamćenoga učinka, a bez dovoljnoga uzroka. Jer oni, koji ne prihvaćaju historijskoga Krista, nisu naprosto kadri protumačiti pojave kršćanstva, baš ako uzmemo u obzir tu »šutnju«, kojoj smo netom opipali bilo. Jer za njima tako milu evoluciju, kojom bi se pomalo evolvirao neki mitski i legendarni Krist, naprosto nema vremena. Već u prvim decenijama poslije Kristove smrti, u prvih neko osamnaest decenija našli smo već ne kod ortodoksnih vjernika i pristalica kršćanskoga nauka, nego kod pogana, kod krivovjernih svjedočanstva, koja nam jamče glavnije momente Kristova fizičkog života, te osim toga činjenice: da je Krist došao učiti svijet novomu putu spasenja, da se odmah smatrao Bogom i pravim Sinom Božjim, kojemu se iskazuje božansko štovanje. Svjedoči to Plinije mlađi, svjedoče i Samarjani kao Basilid svojim upravo zavidnim upinjanjem, da prerastu toga judejskoga Mesiju! Nema tu vremena za evoluciju takove ličnosti; koja bi još k tome bila Židov, — tada član prezrenog naroda —, razapet te ipak štovan kao Bog! Tu

¹⁰ Op. cit., str. 59.

baš šutnja dokazuje nemogućnost ovakove hipoteze, jer se vidi, da je ideologija bila davno prije gotova, negoli se mogla i naslutiti važnost pokreta, koji joj je bio nosiocem, davno prije negoli je taj pokret mogao svratiti na se pažnju i kategorijski zahtijevati, da mu se dade dolična pozadina i temelj!

Sve bađava! Nijedna ideja, ne znam kako bila ubitačna ili plodna, ne će izaći iz zaprašanih papirusa bilo koje biblioteke, ako je ne počne nositi čovjek, koji je za nju dosta velik, te je može utisnuti u živa srca i žive duše te ih upravo prisiliti, da joj dadu život. Nije dakle mogla ni velika ideja kršćanstva biti bezlična pa ipak osvojiti svijet. Tu moramo dati pravo čak i jednom Renanu, kad veli:¹¹ »Ako je Isus postigao toliko klanjanje, onda je zaista morao i biti vrijedan klanjanja... Vjera, zanos (entuziazam), stalnost prve kršćanske generacije moguće je protumačiti samo, ako metnemo na početak cijeloga pokreta čovjeka kolosalnih dimenzija (proporcija)!«

KRŠĆANSKA STARINA KRISTU:

Ali pogledajmo malko svjedočanstva samih ortodoksnih svjedoka i ogledajmo, nijesu li možda ipak i ona vrijedna naše pažnje i našega povjerenja! Osvijetlit ćemo tako naše pitanje s druge još pozitivnije strane!

Onome, tko iskreno i stručnjački prostudira nauk prvih kršćanskih crkava, udarit će u oči napose tri značajke, kojima se sigurno ne odlikuje nijedno drugo svjedočanstvo u povijesti čovječanstva: 1. ta su svjedočanstva nada sve objektivna, jer su davana uz cijenu najvećih žrtava; 2. ta su svjedočanstva puna ljubomorne pažnje za tradiciju i 3. ta su svjedočanstva neobično jednodušna. Koji će pametni historik ovako kvalificiranom svjedočanstvu i ovako kvalificiranim svjedocima zanjekati vjerodostojnosti, uskratiti im svoje povjerenje? Ali da malko samo ilustriramo pojedine od navedenih momenata!¹²

1. NEVIDENA POŽRTVOVNOST

Svjedočanstva nada sve objektivna i svjedoci svake vjere dostojni, jer daju svoje svjedočanstvo uz cijenu najvećih žrtava. Klasička je u tom pogledu riječ Pascalova: »Je crois les histoires dont les témoins se font égorger!« Čitajmo samo izjave prvih mučenika 2. vijeka, koji umiru u dubokoj

¹¹ Por. Pinard, l. c., str. 60. sq.

¹² Pinard, op. cit., str. 79—109.

starosti od 80, 90 i 100 godina, kojih je dakle kolijevka do nogu samih prvih svjedoka života, muke i smrti Kristove, svjedoka, koji su i sami žrtvom i cijenom vlastita života ovjеровили svoje svjedočanstvo, do nogu Apostola, izjave jednoga Ignacija Antiohijskoga, Polikarpa iz Smirne! S kolikim oduševljenjem, koje se svakako mora drugačije ocjenjivati kod časnih staraca, negoli kod neiskusnih mladića, što se mogu lako zanijeti bez kritike i razbora, idu ti ljudi u smrt za Krista! Ignacije moli i zaklinje Rimljane, da ga ne bi spriječili u velikoj žrtvi, što je misli velika srca prikazati Bogu, žrtvu vlastita života! Polikarpo g. 155. nagovaran od rimskoga magistrata, da se pokloni cezaru i iznevjeri Kristu, odgovara staračkim mirom i dostojanstvom: »Evo je već 86 godina, što služim Kristu; nikad mi nije ništa na žao učinio, pa kako bih ja mogao huliti na svojega kralja i spasitelja!«

Možemo li misliti, da su ti starci onako nekritički, bez promišljanja i ispitivanja dali svoje glave za neku novu nazovi-objavu? Uostalom sv. Ignacije izričito veli pobijajući Docete: »Ako je on (= t. j. Krist) trpio samo na oko, zašto sam se onda ja predao smrti, vatri, maču i zvijerima?« Piše naime sa svojega puta u Rim, gdje ga je čekala mučenička smrt! Igraju li se ljudi tek onako od šale glavama svojim? A mi znamo, da su kršćani morali kroz cijela tri vijeka biti uvijek spremni i vlastitom glavom platiti svoje uvjerenje, te se može reći, da im je cijeli život bio zapravo jedno mučeništvo, koje nije trajalo tek nekoliko sati, minuta ili sekunda. Crkveni su poglavari znali, kad je opet zaprijetila opasnost novoga progonstva te su od svojih vjernika otvoreno i bez kompromisa tražili pripravnost na sve! A za nagradu za sve to dobili su tek neumoljivu strogost katoličkoga morala, koji je i te kako bio težak za ljude bilo odgojene same u poganskoj raskalašenosti, bilo neprestane svjedoke poganske slobode i razvratnosti. Koji historijski kritik ne bi poklonio svojega povjerenja i kapitulirao pred svjedocima, što ili spremno i veselo idu u smrt za svoje svjedočanstvo ili se odlikuju neobičnom moralnošću života? A baš prve kršćanske općine posjeduju legije takovih svjedoka — martyres! —, koji svojom smrću svjedoče za svoje uvjerenje, i takovih ispovjedalaca — confessores —, koji svojim životom propovijedaju novi život i novi moral! Je li dakle opravdano nepovjerenje, što se nastoji razbuditi prema svjedočanstvu najstarijih i prvih kršćanskih vremena?

2. NEZAPAMCENI PIJETET

Ali ti su svjedoci puni i ljubomorne pažnje za tradiciju, za ono, što im je predano kao autentički dar istine i ljubavi Božje. Može kogod reći, da se baš ne traži ne znam kakova inteligencija i da baš ne izdajemo osobite svjedodžbe prvim kršćanskim piscima, kad im pripisujemo kao glavnu notu tek konzervativnost. Ali mislio on, što god hoće, jedno ipak mora priznati, da je za povijest baš konzervativnost, koja ljubomorno čuva tradiciju, neisporedljivo vrijednija, negoli ne znam kakova spekulacija i stvaralačka fantazija. Jer povijest traži prije svega i nada sve: činjenice i ništa drugo negoli činjenice!

Dosta je samo malko zaviriti bilo u kanonsku bilo u starokršćansku literaturu, da se uvjerimo, kako je s obzirom na činjenice Kristove osobe, života i djelovanja te njegova nauka, u najstarije kršćansko doba vladala deviza: činjenice i samo činjenice! te se upravo drakonski provodila. Starokršćansku literaturu provejava svu jedan dotada nečuven i nepoznat princip: »Pazite na predaju, pravilo ili kanon vjere! Držite se nauka apostolskoga ništa ne dodajući i ništa ne oduzimajući! Izbjegavajte novotarije i isprazne spekulacije!« Sv. Pavao opominje svojega učenika Tita: »Kad si jednom ili dvaput (uzalud) opomenuo heretika, prekini s njime svaki saobraćaj!«¹³ A sv. Ivan apostol traži čak: »Nemojte ni pozdraviti heretika!«¹⁴ U životu sv. Polikarpa čita se, da je susrećući jednoga novotara u Rimu na ulici i zapitan od njega, da li ga pozna, odgovorio: »Poznam prvorodjenca đavlova!« Tako se smatralo strašnim makar i za jednu jotu odstupiti od onog, što je primljeno od apostola. Zato dovikuje sv. Ignacije antiohijski: »Ako vam počnu iznositi nauke, koje se razlikuju od vjere apostola, začepite si uši!« A sv. Justin veli: »Ima mnogo heretika«, — značajno je i to ime za ljubav k predaji — heretici t. j. izbirljivci, koji biraju iz predanoga dobra, što im se sviđa, a što im se ne sviđa, to zabacuju! —, »ima mnogo heretika, koji se daju zvati kršćanima, ali mi nemamo s njima ništa zajedničko, jer znamo, da su to ljudi bez Boža, bez pobožnosti, bez pravednosti, bez zakona!«¹⁵ Usput bilo rečeno: kakova li nauka za nas, koji se danas toliko bojimo riječi: intolerancija! Ako je uistinu riječ Božja našim posjedom i blagom, tako su ti korifeji davne kršćan-

¹³ Tit. 3, 10.¹⁴ 2 Iv. 10.¹⁵ Dokumentacija kod Pinarda, l. c., str. 111.

ske starine s pravom raisonnirali, onda je najveći zločinac i razbojnik onaj, koji nam želi to blago oteti ili iskvartiti!

3. DIVNA JEDNODUŠNOST

Pri tom valja zapamtiti, da je ta ljubav i to štovanje za predaju najstarijega datuma u Crkvi. Već Papija, učenik apostolskih otaca, t. j. neposrednih učenika samih apostola, koji je možda i sam vidio kojiput sv. Ivana apostola, pripovijeda, s kolikim je marom ispitivao sve one, koji su bili u kontaktu s apostolima, što su ovi govorili i učili. A sv. Irenej, kolega Papijin u biskupskoj službi, opisuje, kako je marno istraživao, što se u pojedinim kršćanskim općinama učilo i vjerovalo i čuvalo kao predano od apostola. To se tako marljivo radilo, da se putovalo od jedne crkve do druge, a, ako to nije bilo moguće, dopisivalo s biskupima pojedinih crkava samo, da se ustanovi opći nauk. Tu je i početak crkvenih sabora, kojima je baš to glavna svrha: konstatirati, što je opća predaja. A počeli su se po pokrajinama držati odmah na početku drugoga vijeka, kad je trebalo riješiti kakovo prijeporno pitanje. Ubrzo je načelo, koje je sve vodilo, dobilo i svoju formulaciju u Tertulijanovoj riječi: »Quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum — što je mnogima zajedničko, nije stramputica nego predaja!« Prve su naime kršćanske općine bile puno autonomnije negoli danas, jer primat onda još nije proveo toliku centralizaciju. Uzme li se sad u obzir ta njihova međusobna prilična neodvisnost, razlika u temperamentu — zamislimo samo razliku između općina, što ih sačinjavali Židovi formaliste pa pozitivni i praktični Rimljani pa misaoni i suptilni Aleksandrinzi te napokon sentimentalni (osjećajni) Maloazijci! — onda još k tome međusobno natjecanje, koje se kod ljudi tako lako izrodi u zavist i dovodi do razlike u mišljenju i svadâ, gdje je svaka barem od najvažnijih i najuglednijih općina, koje su se dičile, da potječu neposredno od apostola — i zato nosile ponosno ime patrijaršije, mogla tražiti za se ispravnost predane nauke, napokon velike udaljenosti pojedinih općina i rijetke intervencije rimskih biskupa, to moramo pitati: 1. da li je uopće moguće zamisliti, da bi koja od tih crkava pokušala bilo u čemu promijeniti predaju apostolsku, a da ne bi odmah sve ostale protestirale i 2. kako da protumačimo drugačije to upravo čudnovato jedinstvo s obzirom na nauk apostola, što ga nije mogla uništiti ni udaljenost ni razlika u čudi i sklonostima ni međusobni rivalitet; riječju: nijedan od onih faktora, koji među ljude siju razdor i razliku mišljenja? Zar se može zamisliti,

da barke zaplove s raznih točaka na sredozemskom moru ne znajući kamo da uprave svoja kormila, budući da njihovi kormilari mjesto jasnoga cilja imaju samo neki mutni i žarki osjećaj ljubavi prema Kristu, pa da napadane sad s desna sad opet s lijeva od raznih heretika, koji ih hoće navrnuti na svoje staze, sustavljane kadikad razmircama svojih vođa — tako nam je poznat slučaj svađe zbog datuma Uskrsa, radi kojega je papa Viktor htio izopćiti sve maloazijske biskupe te od svojega nauma odustao tek na intervenciju sv. Ireneja! — te napokon udarane strašnim burama četiriju progonstava: Neronova, Domicijanova, Trajanova i Marka Aurelija ipak sve stignu sigurno na zajedničku metu? A eto na ovakav zaključak je osuđen svaki pokušaj brisati zajednički izvor: Krista i apostole, kojih se predaja strogo čuvala i tako proizvela to neobično jedinstvo! Akoli je Krist, historijski Krist, zaista egzistirao i učio ono, što je prvo kršćansko doba onako ljubomorno čuvalo, tad je stvar posve jednostavna i jasna! Je li dakle uistinu znanstveno i pošteno ne vjerovati svjedočanstvu prvih kršćanskih vjekova te ga proglašivati sanjarskim i mitskim?¹⁸

NEGO IPAK: MRTAV VIŠE NE USTAJE!

Ali će reći tkogod: sve bi to lijepo bilo, da nije čudesa, napose čuda Kristova uskrsnuća! Te pripovijesti pokazuju, da ono doba nije bilo dovoljno kritično, kad je moglo ozbiljno iznositi takove nemoguće stvari. Baš stoga i evanđelja ne mogu ozbiljnom historiku poslužiti kao izvor!

Ovaj prigovor sigurno ide puno predaleko te nanosi nepravdu ljudima, za koje smo netom ustanovili da su nada sve išli za tim, da pronađu i sačuvaju činjenice. Uostalom baš radi toga, jer je ta točka napose teško prihvatljiva, poklonit ćemo joj malko posebne pažnje.

Historija nam je sačuvala dokumente Pavla iz Tarza, koji datiraju iz godina 50—58 naše ere te prema tome odsijevaju mišljenje prvih — kakovih dvadeset do trideset — godina poslije smrti Kristove. Iz tih dokumenata vlastitim iskrenim priznanjem, često i nehotećim, kako se to već svakom čovjeku događa, kad piše, jasno odaje apostol osobito tri momenta, koji ga čine neobično kvalificiranim svjedokom u našoj stvari. Prvi je u tom, što se vidi, da je to konvertita neobičnih dimenzija: duboka, snažna duha, naobražen i bez ikakove sumnje najjači od sviju apostola. Drugi je u tom,

¹⁸ Por. Pinard, op. cit., str. 105.

što se za svoja svjedočanstva pozivlje na još žive očevice, s kojima se lako staviti u kontakt i kontrolirati ono, što tvrdi. Treći napokon momenat jest u njegovu shvaćanju vjere.

Da počnemo s ovim trećim! Za naše moderne deklamatore o vjeri ta riječ označuje nešto, što zapravo nema ništa zajedničko s hladnim razumom, nego je neki pobožni ili mistički način tumačiti svijet i događaje, koji se u njemu zbivaju, neko shvaćanje života, koje dirigira samo srce prema svojim zakonima ili neka slobodna interpretacija t. zv. religioznih iskustava.¹⁷ Da je za Pavla to bila vjera, tad bi njegovo svjedočanstvo jedva što vrijedilo. Ali, na sreću, njegovo shvaćanje vjere sasvim je drugačije. Za njega je vjera poslušnost: »zarobljujemo svaki razum za pokornost Kristovu«¹⁸ — tako on opisuje apostolsko širenje vjere. Za njega vjera ima samo onda neki sadržaj, ako postoji izričita zapovijed nekoga višega — Krista — ili njegovih autentičkih zamjenika, apostola, kojih je misija ovjerovljena čudesima: »in signum sunt infidelibus, non fidelibus« njegova je. A njegova teorija vjere, koliko nas ovdje zanima, dade se sažeti u ovo par njegovih riječi: »Vjera je od propovijedanja, a propovijedanje riječju Kristovom. A kako će čuti bez propovjednika? A kako će propovijedati, ako ne budu poslani?«¹⁹ S tim se slaže i svijest odgovornosti: »Teško si ga meni, ako ne propovijedam!«²⁰ I svijest neobične vlasti: »Ako vam i anđeo s neba navijesti evanđelje protiv onoga, što vam navijestismo, proklet da bude!«²¹

Pitamo sad: može li se uzeti, da je čovjek, koji ovako shvaća vjeru i svoju misiju u njezinoj službi, može li se uzeti, da je on od mrzitelja na Krista i kršćanstvo, pun židovskih predrasuda o jednom i drugom; predrasuda, iz kojih je povlačio konzekvencije sebi svojstvenom snagom i odlučnošću, može li se uzeti, da je on samo onako bez prave, genija dostojne motivacije postao ljubitelj Krista i najvatreniji širitelj kršćanstva, koji je najkonzekventnije proveo secesiju od židovstva tako, da je čak i samom apostolskom poglavici prigovarao, što nije u tom dosta radikalno? Štogod bilo s događajem kod Damaska, nije li taj čovjek morao imati u ruci neobične dokaze, koji su njegov snažni duh zarobili »ad oboediendum fidei«, da se poslužimo njegovim izrazom, koji je sigurno zato znao tako skovati, što je njime formulirao jedan svoj osnovni doživljaj? I taj doživljaj postaje teme-

¹⁷ Pinard, op. cit., str. 127. sq.   ¹⁸ 2 Kor. 10, 5.

¹⁹ Rim. 10, 14 sqq.

²⁰ 1 Kor. 9, 16.

²¹ Gal. 1, 8.

ljem, na kojem on svim žarom svojega bogatog duha izgrađuje svoj životni zadatak i svoju sreću, upravo životni smisao!

I zaista konvertita, koji je tako shvaćao vjeru, gradi je na solidnom temelju: na činjenici, koja kakogod i bila neobična i nečuvana, ipak ostaje i jest za nj činjenica, opće priznata kod onih, koji su primili novu vjeru i ostavili vjeru otaca, činjenica, koju je on istražio točno i savjesno, jer je za nj i njegov životni zadatak od fundamentalnoga značenja. »Ako Krist nije uskrsnuo, kliče on, bez temelja je dakle propovijedanje naše, a bez temelja i vjera vaša!«²² te bez ikakova ustručavanja povlači čak i ovaj zaključak: »Ako se samo u ovom životu uzdamo u Krista bijedniji smo od svih ljudi«²³ očito stoga, jer se odričemo sigurnoga radi nesigurnoga ili nečega, čega uopće nema! Ali Krist je sigurno uskrsnuo, o tom se on uvjerio: »Ja sam vam predao, piše on Korinćanima, što sam i primio: da je Krist umro za naše grijeha prema Pismima, da je pokopan i da je uskrsnuo treći dan prema Pismima, i da se javio Cefi, zatim dvanaestorici, zatim se javio pet stotina braće skupa, od kojih neki još i danas žive, a neki su pomrli. Zatim se ukazao Jakovu, zatim svim apostolima, a nazadnje se ukazao i meni kao nedonoščetu . . .«²⁴

Može li ikoji pošten historik prijeći preko ovakova svjedočanstva, kad zna, s kim ima posla; kad zna osim toga, da ovdje iz Pavla govori — to se vidi iz svečane formule, kojom započinje svoje svjedočanstvo o uskrsnuću Kristovu — jednodušna predaja onih ljudi, kojih smo požrtvovnost i čestitost malo prije opisali; kad zna, da je sam taj Pavao svuda propovijedao baš uskrsnuće Kristovo kao peremptoran dokaz, koji sili svakoga, da prihvati njegov nauk, i da je napokon sam svojom smrću zapečatio to svoje svjedočanstvo? Može li zabaciti, smije li zabaciti takove činjenice, takova svjedočanstva, kad zna, s kim ima posla; kad zna osim toga, čudo nemoguće?

BJEŽEĆI PRED JEDNIM ČUDOM U ZAGRLJAJ STOTINA NJIH!

Uostalom, ako ne priznamo čuda uskrsnuća Isusova kao činjenicu, gdje je ona tako i toliko zajamčena, onda moramo prihvatiti cijeli niz čudesa, i tako bježeći od jednoga čuda padamo u zagrljaj mnogih drugih. Jer tada treba prihvatiti kao činjenicu, da se porodilo najsnažniji pokret, što je ikada zatalasao svijet, izveo najdivniji preporod i poveo čovječan-

²² 1 Kor. 15, 14.

²³ Ibid., 15, 19.

²⁴ Ibid., 15, 3 sqq.

stvo novim putevima, a da nije imao na svojem početku pravoga začetnika — dakle bez dovoljna razloga; moramo prihvatiti kao činjenicu, da se preko noći evolvirao neki mit o čudesima, uskrsnuću, božanstvu čovjeka, koji je navodno pripadao najprezrenijem narodu i umro najsramočnijom smrću; moramo prihvatiti kao činjenicu, da su kroz tri vijeka ljudi, a napose oni čelik-značajevi u neposredno poapostolsko doba za neke mite umirali te iz njih crpli snagu, da se bore protiv onoga strašnog vala nemorala, koji je zatalasao sav poganski svijet i nemilosrdno gutao sve, što god nije bilo herojski jako, da mu se opre; moramo priznati kao činjenicu, na se kraj sve one ljubomore za predaju u prvih kršćanskih općina, ipak sve to bitno izmijenilo kao usprkos toj ljubomornoj pažnji; moramo prihvatiti kao činjenicu, da su te kršćanske općine, među se tako različite, slučajno — dakle i opet zapravo bez dovoljna razloga — sačuvala takovo jedinstvo »predane« nauke; priznati kao činjenicu, da se Pavlov slučaj apsolutno ne može protumačiti: njegova konverzija, njegova revnost u širenju Kristova nauka te napokon čudo, da je manje više nesuvisla igra ljudske mašte, koja stvara legende i mite, stvorila ovakav lik Boga-čovjeka, kao što je Krist, što ga poznajemo iz evanđelja, što ga ne bi niti najgenijalniji um mogao ovako lako i bezbrižno ocrtati, kako to čine evanđeliste!

Za ovu posljednju tvrdnju ne ću ni citirati već banalnu riječ Rousseau-ovu, nego s Karl Adamom²⁵ upitati samo to, da li je moguće, da se: 1. bilo iz židovstva bilo iz poganstva protumači ova novost na vjerskom području, što je donosi kršćanstvo, naime: pravog Boga i pravog čovjeka u jednoj osobi? Valja uzeti u obzir, da je židovstvo kroz cijelu svoju povijest posebno odgajano za monoteizam, te, dok je isprva neprestano laviralo između monoteizma i politeizma, u Isusovo doba tako čvrsto stajalo uz monoteizam, da mu se svako svojatanje jednakosti s Bogom i razlikovanje Boga Oca i Sina moralo učiniti najstrašnijom hulom na Boga, kao što se uistinu i smatralo Isusove izjave o tom. Zatim valja uzeti u obzir, da poganstvo ni u kojem obliku ne zna za utjelovljena božja, koji bi imao pravu ljudsku prirodu i mogao biti pravim posrednikom između Boga i ljudi. Svaka pojava bogova među ljudima u poganskom svijetu zapravo je neko pričinjanje, a, ako je bio kakav »spasitelj« i »posrednik«, tad je taj bio čisti

²⁵ Op. cit., str. 106. sqq.

čovjek, koji je možda kasnije ubrojen među bogove kao i rimski Augusti, a da se pravo i ne zna, kakav je zapravo odnos tih novih »božanstava« prema starim olimpijskim i drugim bogovima!

2. Da li je moguće, da nekim mutnim, legendarnim načinom, a bez neke izvanredne ličnosti preko noći nikne mjesto političkoga Mesije, što su ga svi službeni predstavnici židovstva tako željno očekivali, eda stresu sa sebe rimski jaram, Mesija sa čisto religiozno-moralnom misijom, koji će se staviti u svijesnu opoziciju prema javnom židovskom mišljenju, što je tražilo »kraljevstvo od ovoga svijeta« (Klausner), te platiti glavom tu svoju opoziciju i tako osvojiti svijet? Da li je to moguće, kad mi na pr. i danas, gdje imamo jasan pojam o Kristu, o Crkvi i njezinoj misiji, o važnosti i primatu vjersko-moralnog preporoda za nacionalnu egzistenciju, pa nikad ne možemo sa svim tim auktoritetom dovoljno osvješćivati ljude, koji bi u svojoj nestrpljivosti i kratkovidnosti htjeli uvijek graditi kuću od krova: najprije stvorili novi socijalni poredak, najprije postigli neke političke i kulturne ideale, a onda istom moralno obnovili društvo i narod?

3. Da li je moguće, da bi ljudski mozak utjelovljenoga Boga u detaljima onako ocrtao, kako ga crtaju evanđelja; da li bi ljudska mudrost pravoga Sina Božjega razapela na križ i metnula mu u usta riječi: »Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio!«? Mi možda obikli slušati to takoreći svaki dan više i ne mislimo, što to zapravo znači, ali zamislimo se u ono doba, iz kojega datira taj detalj iz života Boga-čovjeka! Bilo je to doba, u koje je Bog na križu bio »Židovima škandal, a poganima ludost«!

Time smo uglavnom odgovorili i na pitanje vjerodostojnosti naših evanđelja. Jer nije potrebno ulaziti u pitanje međusobne ovisnosti tih izvora za život Isusov. Nama je jedno odmah jasno, naime, da su glavne stvari, o kojima nam oni pripovijedaju, zajamčene. Akoli nam nepoznati auktor pripovijeda stvari, kojih vjernost možemo kontrolirati barem u najkruvnijim crtama drugim vrelima, tada zahtijeva razbor i prava historijska kritika, da imamo povjerenja u nj i u detaljima, kojih drugdje ne nalazimo. Glavne podatke Isusova života našli smo osim evanđelja baš onako zajamčene, kako nam evanđelja pripovijedaju; dakle postupajući čisto kritički moramo im priznati vjerodostojnost i u ostalim izvještajima. Uostalom baš ti detalji tako nevezano i nena-

mješteno, a ipak tako jedinstveno daju sliku Boga i čovjeka, da je, kako smo već primijetili, upravo nemoguće zamisliti genija, koji bi to tako smislio i poredao. Možemo dakle mirne duše reći, da će jedva što god biti u povijesti tako zajamčeno kao historijska ličnost Krista, koji je nastupao kao učitelj svijeta, Sin Božji, koji je umro i uskrsnuo! Do toga smo rezultata došli s ovo malo analize, što može stati u okvir jednoga ozbiljnog članka, a rezultat bi nam to jasnije iskočio u svoj svojoj sigurnosti, što bismo dublje mogli zaći u stvar. Dakako da o tom razni novinari pa i zastupnici »znanosti«, što piskaraju po masonskoj štampi o mitu »djevičanskog rođenja« i sličnim otkrićima, nemaju ni pojma. Površnost je i tu zapravo jedina neprijateljica našega stanovišta. I stoga nam je dužnost dati osjetiti svima onima, kojih se tiče, baš tu nesolidnost! Isus je sunce, koje se ne da prekriti dlanom!

K. Grimm D. I.